

Problemy koncepcyjne i implementacyjne zrównoważonego rozwoju

pod redakcją
Andrzeja Graczyka

Recenzenci: Eugeniusz Kośmicki, Rafał Miłaszewski, Bazyli Poskrobko

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia publikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com, a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-139-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
-------------	----

Część 1. Koncepcyjne aspekty formułowania i wdrażania zrównoważonego rozwoju

Joost Platje: Sustainable Development as a club good.....	15
Andrzej Graczyk, Jan Jabłoński: Czynniki równoważenia programów rozwoju na poziomie regionów	26
Karol Kociszewski: Koncepcja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i jej wdrażanie w polityce Unii Europejskiej	37
Zbigniew Jakubczyk, Mateusz Musiał: Ochrona środowiska w świetle ustawy o rachunkowości.....	49

Część 2. Wdrażanie zrównoważonego rozwoju w gminach

Elżbieta Lorek, Agnieszka Sobol: Wdrażanie zrównoważonego rozwoju w gminach śląskich.....	61
Agnieszka Becla: Bariery informacyjne strategii zrównoważonego rozwoju w gminach wiejskich Dolnego Śląska	74
Agnieszka Becla: Ocena wdrażania najlepszej dostępnej techniki w aspekcie zrównoważonego rozwoju	86
Anna Katola: Rola samorządu terytorialnego we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju	94
Stanisław Czaja: Realizacja zasad zrównoważonego rozwoju w gminach uzdrowiskowych Dolnego Śląska – wnioski z analizy	102
Bogusław Stankiewicz: Przedsiębiorstwa uzdrowiskowe w strategiach władz samorządowych – operacjonalizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju .	113
Beata Skubiak: Program Leader plus jako narzędzie realizacji rozwoju zrównoważonego na obszarach wiejskich w regionie zachodniopomorskim	124

Część 3. Wdrażanie zrównoważonego rozwoju w rolnictwie i gospodarce wodnej

Karol Kociszewski: Wdrażanie instrumentów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem programów rolno-środowiskowych	141
---	-----

Anna Bisaga: Zasada <i>cross compliance</i> jako odpowiedź wspólnej polityki rolnej na zagrożenia środowiskowe w rolnictwie.....	153
Małgorzata Śliczna: Rozwój systemu dystrybucji ekologicznych produktów żywnościowych jako czynnik równoważenia konsumpcji	161
Andrzej Graczyk: Projekt polityki wodnej państwa do roku 2030 z perspektywy zrównoważonego rozwoju.....	170
Teresa Szczerba: Problemy zrównoważonego rozwoju gospodarki wodnej Dolnego Śląska	181
Lidia Klos: Gospodarka wodno-ściekowa na obszarach wiejskich jako element zrównoważonego rozwoju (na przykładzie wybranych gmin województwa zachodniopomorskiego)	190

Część 4. Wdrażanie zrównoważonego rozwoju w energetyce

Andrzej Graczyk: Zrównoważony rozwój w polityce energetycznej Polski do roku 2030	201
Paweł Korytko: Polityka energetyczna Polski w świetle zmniejszających się kopalnych zasobów energii.....	210
Tomasz Żołątniak: Inwestycje gmin w energię odnawialną i poprawę efektywności energetycznej jako sposób implementacji koncepcji zrównoważonego rozwoju.....	219
Alicja Graczyk: Zrównoważony rozwój morskiej energetyki wiatrowej	227
Magdalena Protas: Programowanie rozwoju zrównoważonej energetyki na szczeblu lokalnym i jego wpływ na decyzje przedsiębiorstw sektora energetycznego	237
Joanna Sikora: Zrównoważona konsumpcja zasobów energetycznych jako wyzwanie zrównoważonego rozwoju w Polsce.....	245
Izabela Szamrej-Baran: Uwarunkowania energetyczne i ekologiczne zrównoważonego budownictwa w Polsce	254

Część 5. Wdrażanie zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwie

Agnieszka Panasiewicz: Środowiskowa ocena cyklu życia jako narzędzie zrównoważonego rozwoju	269
Michał Ptak: Funkcjonowanie opłat z tytułu wydobycia kopalin w Polsce i innych krajach europejskich	277
Sabina Zaremba-Warnke: Testy konsumenckie jako instrument realizacji zrównoważonej konsumpcji	288
Agnieszka Ciechelska: Wdrażanie orientacji zrównoważonego rozwoju w bankach i instytucjach finansowych	297

Dorota Bargiel: Wdrażanie koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu w przedsiębiorstwie.....	305
Barbara Kryk: Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa za środowisko a świadomość ekologiczna pracowników	313

Summaries

Part 1. Conceptual aspects of the formulation and implementation of sustainable development

Joost Platje: Zrównoważony rozwój jako dobro klubowe.....	25
Andrzej Graczyk, Jan Jabłoński: Sustainability factors of the development programs on the regional level	36
Karol Kociszewski: The conception of sustainable development of rural areas and its implementation within European Union policy.....	48
Zbigniew Jakubczyk, Mateusz Musiał: Environmental protection in the light of the Act on accountancy	56

Part 2. Implementation of sustainable development in municipalities

Elżbieta Lorek, Agnieszka Sobol: Implementation of sustainable development in Silesian municipalities	72
Agnieszka Becla: The informative barriers of sustainable development strategy in Lower Silesia communities	85
Agnieszka Becla: Opinion of initiation of the best available technique (BAT) in the aspect of the sustainable development.....	93
Anna Katola: The role of local government in implementing sustainable development.....	101
Stanisław Czaja: Realization of the principles of sustainable development in health resort communities of Lower Silesia	112
Bogusław Stankiewicz: Wellness companies in the strategies of local authorities – operationalization of the concept of sustainable development.....	123
Beata Skubiak: Leader Plus Program as a means for attaining the sustainable growth in rural areas in Western Pomerania.....	138

Part 3. Implementation of sustainable development in agriculture and water management

Karol Kociszewski: The implementation of sustainable rural development instruments with special regard of agri-environmental programmes.....	152
Anna Bisaga: <i>Cross compliance</i> principle as a CAP'S response to environmental dangers in agriculture	160
Małgorzata Śliczna: Development of distribution of organic food as a factor of sustainable consumption	169
Andrzej Graczyk: The project of State Water Policy till 2030 from the of sustainable development	179
Teresa Szczerba: Problems of sustainable development of water management in Lower Silesia	189
Lidia Kłos: Water and wastewater management in rural areas as part of sustainable development (on the example of example some municipalities of West Pomeranian voivodeship).....	197

Part 4. Implementation of sustainable development in the energy sector

Andrzej Graczyk: Sustainable development in the Polish energy policy till 2030.....	209
Paweł Korytko: Polish energy policy in the light of decreasing of fossil energy resources	218
Tomasz Żołyniak: Investments made by communities in a field of renewable energy and improving energy efficiency as a way to implement the concept of sustainable development.....	226
Alicja Graczyk: Sustainable development of offshore wind power.....	236
Magdalena Protas: Programming the development of sustainable energy at local level and its impact on business decisions of the energy sector	244
Joanna Sikora: Sustainable consumption of energy resources as a challenge for sustainable development in Poland	253
Izabela Szamrej-Baran: Ecological and energy determinants of sustainable building in Poland.....	266

Part 5. Implementation of sustainable development in the enterprise

Agnieszka Panasiewicz: Environmental life cycle analysis as a tool for sustainable development.....	276
Michał Ptak: The functioning of exploitation charges in Poland and other European countries.....	287

Sabina Zaremba-Warnke: Consumer tests as a tool of sustainable consumption realization.....	296
Agnieszka Ciechelska: Implementation of sustainable development orientation in banks and financial institutions.....	304
Dorota Bargiel: Implementing Corporate Social Responsibility into the company.....	312
Barbara Kryk: Corporate Social Responsibility for natural environmental and environmental awareness of employees.....	321

Stanisław Czaja

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

REALIZACJA ZASAD ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W GMINACH UZDROWISKOWYCH DOLNEGO ŚLĄSKA – WNIOSKI Z ANALIZY

Streszczenie: W artykule przedstawiono strategię zrównoważonego rozwoju przygotowane w gminach uzdrowiskowych Dolnego Śląska. Omówiono przyrodnicze i lecznicze walory gmin uzdrowiskowych. Przedstawiono czynniki wpływające na gminy uzdrowiskowe. Dokonano także oceny realizacji zasad zrównoważonego rozwoju we wszystkich gminach uzdrowiskowych Dolnego Śląska.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, uzdrowisko, Dolny Śląsk.

1. Wstęp

Gminy uzdrowiskowe stanowią szczególny element systemu przestrzenno-przyrodniczego w strategii zrównoważonego rozwoju. Posiadają często wyjątkowe walory przyrodnicze i lecznicze, a jednocześnie są ekosystemami bardzo delikatnymi i wrażliwymi. Wymagają jednocześnie specjalnego traktowania i racjonalnego wykorzystania zasobów przyrodniczych, co decyduje o statusie uzdrowiska danej miejscowości. W gminach uzdrowiskowych stan środowiska przyrodniczego i jego zasoby gwarantują funkcjonowanie samego zakładu leczniczego i realizacji poszczególnych jego zadań (funkcji). Aby zadania te mogły przyjmować trwałą postać, muszą zostać spełnione określone warunki, takie jak:

- istnienie odpowiednich czynników leczniczych (wody lecznicze i mineralne, torfy i borowiny, minerały, czyste powietrze, zioła itp.);
- możliwe do wykorzystania walory lecznicze tych zasobów;
- infrastrukturalne możliwości ich spożytkowania (budynki, urządzenia medyczne, ujęcia i dostępne złoża);
- właściwa, racjonalna ich eksploatacja;
- utrzymanie odpowiedniego stanu środowiska przyrodniczego, pozwalające na trwałe zachowanie walorów w czasie;
- odpowiednia promocja walorów uzdrowiskowych jako produktu rynkowego;

- przygotowanie i skuteczna realizacja odpowiedniej lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju, która przyczyni się do podtrzymania w czasie uzdrowiskowych walorów danej gminy.

Przedmiotem poniższego opracowania jest prezentacja wybranych walorów uzdrowisk Dolnego Śląska oraz krytyczna analiza ich uwzględniania w lokalnych strategiach zrównoważonego rozwoju, opracowanych i przyjętych w gminach uzdrowiskowych regionu. Oceniono także procedury przygotowania poszczególnych dokumentów w badanych gminach. Badaniami objęto wszystkie gminy uzdrowiskowe Dolnego Śląska.

2. Charakterystyka gmin uzdrowiskowych i uzdrowisk Dolnego Śląska

W regionie Dolnego Śląska istnieje 10 gmin uzdrowiskowych o szczególnych walorach leczniczych. Znajdują się one głównie w Sudetach, kotlinach śródgórskich oraz na pogórzu. W gminach tych znajduje się wiele miejscowości, zasobów i ekosystemów o unikalnych cechach leczniczych, rekreacyjno-wypoczynkowych, turystycznych, estetycznych czy przyrodniczych [*Słownik geografii turystycznej Sudetów* 1989-2009]. Są to gminy: Bystrzyca Kłodzka, Duszniki-Zdrój, Jedlina-Zdrój, Jelenia Góra, Kudowa-Zdrój, Lądek-Zdrój, Niemcza, Polanica-Zdrój, Szczawno-Zdrój i Świeradów-Zdrój. Na ich terenie działa 7 miast uzdrowiskowych (Duszniki-Zdrój, Jedlina-Zdrój, Kudowa-Zdrój, Lądek-Zdrój, Polanica-Zdrój, Szczawno-Zdrój, Świeradów-Zdrój), dwie miejscowości, które nie posiadają statusu miast, ale będące uzdrowiskami (Długopole-Zdrój, Przerzeczyn-Zdrój) oraz miejscowości o znanych historycznie walorach leczniczo-wypoczynkowych lub części innych miejscowości (Cieplice Śląskie-Zdrój, Czarniawa-Zdrój) [*Atlas uzdrowisk polskich* 1990]. Część gmin sąsiaduje bezpośrednio z Republiką Czeską (Bystrzyca Kłodzka, Duszniki-Zdrój, Kudowa-Zdrój, Świeradów-Zdrój) lub znajduje się w bliskim sąsiedztwie obszarów czeskich (Jedlina-Zdrój, Jelenia Góra, Lądek-Zdrój, Polanica-Zdrój, Szczawno-Zdrój). Jedynie w przypadku gminy Niemcza odległość ta przekracza 30 km w linii prostej. Tworzy to specyficzne przestrzenne możliwości rozwoju współpracy transgranicznej i rozszerzenia oferty uzdrowiskowej w skali państw Unii Europejskiej.

Wszystkie gminy uzdrowiskowe Dolnego Śląska spełniają warunki stawiane tego typu obiektom przez obowiązujące rozwiązania prawno-instytucjonalne. Wymagają one, aby gmina uzdrowiskowa posiadała udokumentowane (zweryfikowane) walory lecznicze w postaci odpowiednich zasobów naturalnych i właściwości lokalnego klimatu [*Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 kwietnia 2006 r....*]. Ponadto gminy uzdrowiskowe muszą dysponować zakładami lecznictwa uzdrowiskowego i urządzeniami tego typu. Ustawa – Prawo ochrony środowiska stawia dodatkowe wymagania dotyczące jakości środowiska przyrodniczego, zwłaszcza jakości wody,

powietrza oraz gleb, a także posiadania odpowiedniej infrastruktury technicznej, np. oczyszczalnie ścieków, wysypiska i inne instalacje z dziedziny gospodarowania odpadami, urządzenia dostarczania energii, komunikacja zbiorowa [*Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r...*].

Na terenie każdego uzdrowiska wyróżnia się trzy strefy ochronne. Strefa A obejmuje obszar bezpośredniej lokalizacji zakładów i urządzeń uzdrowiskowych. Nie może zawierać urządzeń przemysłowych i mieszkaniowych oraz intensywnej turystyki, a tereny zielone mają stanowić trzy czwarte całej jej powierzchni. Leczenia uzdrowiskowego nie mogą zakłócać także inne formy aktywności człowieka (np. imprezy masowe). Strefa B powinna się składać w 55% z terenów zielonych. Nie można w niej lokalizować zakładów przemysłowych i handlowych o powierzchni ponad 400 m², pozyskiwać surowców mineralnych innych niż lecznicze oraz prowadzić parkingów dla 50 i więcej pojazdów. W strefie C nie wolno natomiast realizować przedsięwzięć, które mogłyby wywołać skutki utrudniające działalność leczniczą.

Posiadanie statusu gminy uzdrowiskowej pozwala na: 1) używanie nazwy „zdrój”, „cieplice” lub „uzdrowisko termalne”, 2) pobieranie opłaty uzdrowiskowej oraz 3) otrzymanie dotacji z budżetu państwa równej wpływom z tytułu opłaty uzdrowiskowej z roku poprzedniego, a także 4) powołanie stałej komisji uzdrowiskowej jako organu doradczego [*Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r...*].

Rys. 1. Gminy uzdrowiskowe i uzdrowiska Dolnego Śląska w roku 2010

Źródło: opracowanie własne.

Analizowane gminy uzdrowiskowe znajdują się na obszarach o bardzo wrażliwych, ale i zróżnicowanych ekosystemach podgórskich i górskich, poddanych wielowiekowej antropopresji. W jej efekcie zmianie uległo wiele naturalnych siedlisk (nisz ekologicznych) roślinnych i zwierzęcych. Upowszechniły się gatunki introdukowane przez człowieka w postaci gatunków hodowlanych (gospodarczo użytecznych), synantropijnych (towarzyszących osadnictwu ludzkiemu) i zawleczono-

nych przypadkowo. Z drugiej strony układy geomorfologiczne i geologiczne tworzą na obszarze gmin i na terenach sąsiadujących niezwykle bogate zasoby kapitału naturalnego i użytków leczniczo-turystycznych środowiska przyrodniczego. Mogą one w znacznej mierze stanowić materialno-funkcjonalną podstawę przyszłego rozwoju gmin, zwłaszcza jeżeli rozwój ten będzie łączony z priorytetami i regułami rozwoju zrównoważonego.

Każda z gmin posiada własne zasoby kapitału naturalnego. Ich charakter pozwala jednak dostrzec także pewne wspólne atrybuty poszczególnych zasobów i użytków, a zwłaszcza [Polskie uzdrowiska 2006]:

- niezwykle walory przyrodniczo-krajobrazowe (np. pokryte kompleksami leśnymi stoki, sieć cieków wodnych),
- walory rekreacyjno-wypoczynkowe i sportowe (dla sezonu letniego i zimowego),
- walory turystyczno-historyczne i bogate dziedzictwo kulturowe (kultury materialnej),
- liczne i różnorodne zasoby oraz walory lecznicze (np. zdrowotne walory klimatu, zasoby wód leczniczych – termalnych i mineralnych, zasoby borowiny – leczniczego torfu),
- niski poziom antropopresji przemysłowej,
- względną dostępność komunikacyjną i bliskość innych atrakcyjnych obszarów (w Polsce i Republice Czeskiej).

Walory takie posiadają praktycznie wszystkie analizowane gminy uzdrowiskowe. Stanowią one zasadniczą bazę zasobową oraz, przy odpowiednim traktowaniu, kapitałową rozwoju tych przestrzeni społeczno-ekonomicznych. Lokalne strategie zrównoważonego rozwoju powinny w przypadku tych gmin koncentrować się wokół wspomnianych zasobów, które gwarantują trwałe zachowanie funkcji uzdrowiskowych. Funkcje tych nie da się utrzymać wyłącznie za pomocą instrumentów prawno-instytucjonalnych, ponieważ mogą one zapewnić jedynie ochronę wybranych walorów oraz zasobów środowiska przyrodniczego. Funkcje uzdrowiskowe są bowiem wypadkową synergicznego oddziaływania wielu elementów środowiska przyrodniczego, lokalnej społeczności, gospodarki, a także kapitału ludzkiego związanego z kadrą uzdrowisk [Czaja, Kruszyński 2005, s. 39-43; Becla, Zielińska 2005, s. 7-15].

Cechą charakterystyczną gmin uzdrowiskowych jest względnie niski poziom obciążenia poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego różnego rodzaju zanieczyszczeniami. W przypadku powietrza atmosferycznego zanieczyszczenia te pochodzą głównie z niskiej emisji (paleniska domowe), indywidualnych i osiedlowych kotłowni opalanych węglem kamiennym, z transportu samochodowego i przetrzutów ponadgranicznych (z terenu innych gmin, np. Wałbrzycha, czy państw, m.in. Niemiec i Czech). Zanieczyszczenia wód powierzchniowych pochodzą często z nieuregulowanej gospodarki kanalizacyjno-ściekowej, niekontrolowanych zrzutów komunalno-bytowych, spływów rolniczych (gnojowica, nawozy sztuczne i mineralne

Tabela 1. Walory lecznicze i pozalecznicze gmin uzdrowiskowych na Dolnym Śląsku

Uzdrowisko	Walory lecznicze	Walory pozalecznicze
Cieplice Śląskie-Zdrój	Osiem źródeł, zawierających związki siarki i śladowe ilości boru, manganu, miedzi, fluoru i tytanu. Źródła termalne mają 45° C i wykorzystywane są do kąpieli, inhalacji i picia leczniczego. Leczenie obejmuje schorzenia reumatologiczne, ortopedyczno-urazowe, neurologiczne, dróg moczowych i nerek, ginekologiczne, okulistyczne. W chorobach krtani i oczu stosuje się borowinę.	Położenie w Kotlinie Jeleniogórskiej, u podnóża Kar-konoszy. Bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne.
Czerniawa-Zdrój	Leczenie chorób układu oddechowego u dzieci. Woda mineralna „Czerniawianka” (szczawa wodorowęglowo-magnezowa, żelazista i krzemowa) zalecana alergikom.	Interesujące położenie u podnóża Gór Izerskich, w pobliżu granicy i uzdrowiska Świeradów.
Długopole-Zdrój	Leczenie rehabilitacyjne po żółtaczce oraz chorób układu pokarmowego i sercowo-naczyniowego. Źródła mineralne „Emil”, „Kazimierz” i „Renata” zawierają szczawy żelaziste.	Położenie w centrum Kotliny Kłodzkiej z atrakcyjnymi widokami na okoliczne pasma górskie.
Duszniki-Zdrój	Pięć źródeł szczelinowych: „Pieniawa Chopina”, „Jan Kazimierz”, „Agata”, „Jacek” i „B-4”, zawierających szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-sodowe (magnezowe, żelazowe, siarkowe i radoczyste). Leczy się schorzenia kardiologiczne, gastrologiczne, pulmonologiczne i ginekologiczne oraz osteoporozę.	Klimat górski nie jest zalecany przy niektórych chorobach serca i układu trawiennego. Atrakcyjne położenie śród-górskie.
Jedlina-Zdrój	Leczenie chorób układu trawiennego i oddechowego.	Atrakcyjne położenie w Górach Wałbrzyskich.
Kudowa-Zdrój	Leczenie chorób serca, układu krążenia, wydzielania wewnętrznego i przemiany materii oraz nerwic. Dziewięć źródeł zawiera szczawy wodorowo-węglanowo-wapniowo-sodowe, żelaziste i arsenowe.	Atrakcyjne położenie pomiędzy Górami Stołowymi i Wzgórzami Lewińskimi.
Lądek-Zdrój	Leczenie narządów ruchu i pourazowe oraz ortopedycznych chorób reumatycznych, uszkodzeń układu nerwowego, nieżytyw układu oddechowego, skazy komicznej, zapaleń dróg moczowych, chorób układu krążenia, zaburzeń okresu pokwitania i przekwitania na tle hormonalnym, łuszczycy, dermatoz i osteoporozy. Stosuje się zabiegi borowinowe, wodne, masaże wirowe, parafinoterapię. Liczne źródła termalne i lecznicze, obejmujące szczawy wodorowęglowo-wapniowo-sodowe, żelaziste, arsenowe, borowe i radoczyste.	Bardzo atrakcyjne położenie w Górach Złotych. Interesujące walory historyczne i obiekty dziedzictwa historyczno-kulturowego.
Polanica-Zdrój	Uzdrowisko posiada wody mineralne – szczawy wodorowo-węglanowo-wapniowe i żelaziste. Główne źródło to „Wielka Pieniawa”. Popularna woda „Staropolanka”. Leczenie chorób układu trawienia, krążenia, przemiany materii i nerwic.	Bardzo atrakcyjne położenie w Kotlinie Kłodzkiej.
Przerzeczyń-Zdrój	Leczenie chorób reumatycznych, zwyrodnień stawów, nerwoból, schorzeń pourazowych, osteoporozy, chorób górnych dróg oddechowych. Wykorzystuje się wody, borowiny, prądociecznictwo, masaże i rehabilitację.	Atrakcyjne położenie w pobliżu starego, historycznego miasta Niemcza.
Szczawno-Zdrój	Uzdrowisko posiada 42 źródeł lecznicze. Leczenie chorób górnych dróg oddechowych, dróg moczowych i przewodu pokarmowego.	Położenie w pobliżu jednego z największych zamków w Polsce – Książ oraz nieopodal Książańskiego Parku Krajobrazowego.
Świeradów-Zdrój	W uzdrowisku użytkuje się wody radoczyste i borowiny. Leczenie chorób układu krążenia, kobiecych, reumatycznych i narządów ruchu.	Jedno z najatrakcyjniejszych uzdrowisk Dolnego Śląska, położone w Górach Izerskich.

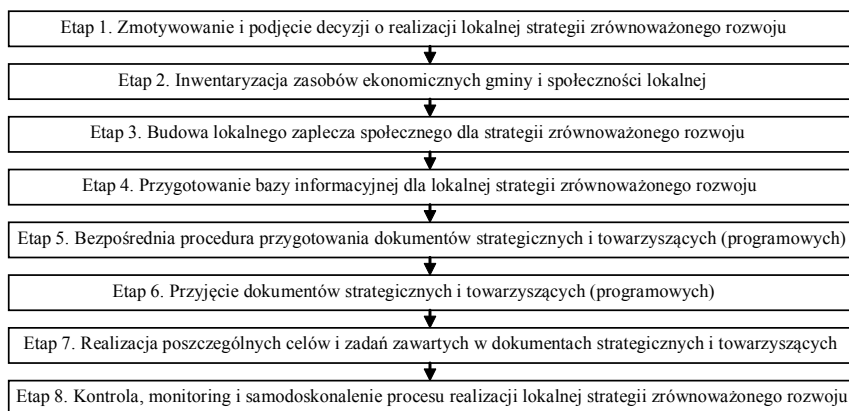
Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury problemu.

itp.) i transportowych (np. substancje ropopochodne). Te ostatnie wraz ze źródłami komunalno-bytowymi mogą powodować infiltrację zanieczyszczeń do wód podziemnych, szczególnie niepożądanych ze względu na uzdrowiskowy charakter gmin i lecznicze walory posiadanych zasobów wód podziemnych. Zagrożenia powierzchni ziemi łączą się przede wszystkim z odpadami komunalno-bytowymi, w niektórych przypadkach powstającymi w wyniku działalności przemysłowej, aktualnej lub przeszłej eksploatacji górniczej i transportu.

3. Uwarunkowania przygotowania i realizacji lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju

Przygotowując koncepcję lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju, należy zrealizować kilka przedsięwzięć i uwzględnić dwie grupy wyzwań, o charakterze zewnętrznym i wewnętrznym, w stosunku do danej gminy uzdrowiskowej [Kraśniński 2004]. Przedsięwzięcia te związane są m.in. z procedurą przygotowania i wykonania samej lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju (rys. 2).

Etap pierwszy nie stanowi szczególnego wyzwania w przypadku gmin uzdrowiskowych. Wszystkie dolnośląskie uzdrowiska podjęły prace przygotowujące lokalne strategie zrównoważonego rozwoju. Znacznie gorzej natomiast przedstawia się problem wypełnienia zadań inwentaryzacyjnych. Symptomatycznym może być fakt, że żadna z gmin uzdrowiskowych nie zleciła badań geologicznych w zakresie posiadanych zasobów wód leczniczych czy mineralnych, a także leczniczych glin, torfów i borowin. Jak zatem ma wyglądać dalsza praca nad koncepcją lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju, jeżeli nie zna się podstawowych dla rozwoju zasobów? Można zatem mieć wątpliwości, czy realizacja i efekty dalszych prac będą spełniały wymogi strategii zrównoważonego rozwoju.

Rys. 2. Procedura przygotowania i realizacji lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

Prace te musiały także uwzględniać różne zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania funkcjonowania lokalnych społeczności i gmin uzdrowiskowych. Pierwsza grupa obejmuje wyzwania związane z:

- pełnym członkostwem Polski w strukturach Unii Europejskiej i łączącymi się z tym obowiązkami i szansami;
- procesami globalizacji i towarzyszącymi im megatrendami;
- kształtowaniem się społeczeństwa informacyjnego i skutkami technik informacyjnych oraz komunikacyjnych;
- problemami ekologicznymi współczesności, a zwłaszcza zagrożeniami środowiskowymi i opracowywaniem lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju;
- powstawaniem coraz bardziej skomplikowanych struktur i zależności społecznych, od rosnącej partycypacji obywatelskiej po wzrastający zakres marginalizacji i wykluczenia społecznego;
- tworzeniem systemem prawa, w tym rozwiązań prawnych dotyczących funkcjonowania uzdrowisk i terenów podlegających szczególnej ochronie.

Druga grupa wiąże się z wyzwaniami powstającymi w wewnętrznej przestrzeni, w której realizowana jest dana strategia. W strategii rozwoju gmin uzdrowiskowych dotyczyły one:

- konieczności podniesienia poziomu racjonalności i kompleksowości wykorzystania lokalnych zasobów kapitału naturalnego i użytków środowiska przyrodniczego;
- lepszego zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności (wzrostu dobrobytu społeczno-ekonomicznego);
- potrzeby stworzenia kompleksowej lokalnej strategii rozwoju zrównoważonego;
- wzrastających kontaktów ponadgranicznych i konieczności rozwoju współpracy transgranicznej;
- ograniczania i likwidacji negatywnych konsekwencji istnienia regionów problemowych;
- sprawniejszego (skuteczniejszego i efektywniejszego) korzystania z zewnętrznych zasobów ekonomiczno-finansowych.

Brak uwzględnienia tych uwarunkowań wpływa na najczęstsze błędy związane z procedurą tworzenia lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju. Dotyczy to zwłaszcza braku społecznego zaplecza (partycypacji w tworzeniu) dla samej strategii, niedostatecznej ewidencji (inventaryzacji) zasobów ekonomicznych, a także wyboru podstawowych celów (wizji rozwoju) dla lokalnej społeczności.

4. Ocena przygotowania i realizacji lokalnych strategii rozwoju w dolnośląskich gminach uzdrowiskowych w świetle idei zrównoważonego rozwoju

Szczególnie licznych wniosków dostarcza analiza realizacji poszczególnych dokumentów w badanych gminach. Możliwe są następujące warianty sytuacji:

- żaden dokument programowy nie jest realizowany, stanowiąc jedynie materiał formalnie przyjęty przez organy gminy;
- wypełniane są wybrane cele i przedsięwzięcia z poszczególnych dokumentów strategicznych i wykonawczych;
- władze samorządowe oraz lokalna społeczność w pełni wdraża wszystkie elementy składowe poszczególnych dokumentów programowych.

Przygotowane i przyjęte w badanych gminach dokumenty strategiczne obejmowały najczęściej okres realizacji od 2004 do 2013 r., co korelowało z jednej strony z datą wejścia Polski do Unii, z drugiej zaś z odpowiednimi krajowymi i regionalnymi dokumentami strategicznymi. Część dokumentów ujmowała kolejny etap, ponieważ pierwsze wersje tych strategii w gminach uzdrowiskowych powstały już w połowie lat 90. XX wieku (były lepszą, choć nie doskonałą wersją wcześniejszych strategicznych dokumentów rozwojowych). Analiza przeprowadzona w 2010 r. pozwalała sprawdzić, na ile założone cele i przedsięwzięcia zostały urzeczywistnione lub podjęto ich realizację.

Pierwszy nasuwający się wniosek można sformułować następująco: w żadnej z badanych gmin uzdrowiskowych nie realizowano poprawnie skonstruowanej strategii zrównoważonego rozwoju. Żadna z badanych gmin takiej kompletnej i poprawnej strategii nie ma. Posiadane przez niektóre gminy komplety dokumentów strategicznych i wykonawczych nie spełniają dość rygorystycznych wymagań stawianych dokumentacjom strategii zrównoważonego rozwoju. Jest to zapewne wypadkowa wymogów strategii, jak i wielu wątpliwości związanych z koncepcją zrównoważonego rozwoju. Nie można obecnie przyjąć założenia, że znajomość zrównoważonego rozwoju i sposobów jego realizacji jest wiedzą powszechną.

Drugi wniosek łączy się z przekonaniem, że w wielu przypadkach tworzenie dokumentów strategicznych i wykonawczych nie wynika z wewnętrznej potrzeby lokalnych decydentów i członków społeczności. Jest raczej próbą odpowiedzi na trzy wyzwania:

- 1) stawiane przez obowiązujące regulacje prawno-instytucjonalne, krajowe i unijne;
- 2) stawiane w przypadku ubiegania się o zewnętrzne źródła wsparcia finansowego, zwłaszcza z funduszy strukturalnych UE i krajowych funduszy celowych;
- 3) potencjalną krytykę w kontekście braku lokalnej wizji rozwoju społeczno-ekonomicznego.

Trzeci wniosek płynący z analizy i oceny procesów realizacji lokalnych dokumentów strategicznych i wykonawczych dotyczy uwzględniania specyficznych cech regionalnych. Z reguły na poziomie gminnym słabo cechy te są identyfikowane, a jeżeli już to ma miejsce, brak jest pomysłów, jak te elementy wzmocnić w przyszłości, aby stały się wyraźnym i trwałym elementem lokalnego rozwoju społeczno-ekonomicznego. Widać to w odniesieniu do gmin uzdrowiskowych, gdzie cechy te łączą się z przyjazdami leczniczymi, wypoczynkowymi, rekreacyjnymi i turystyczno-poznawczymi.

Kolejny, czwarty wniosek łączy się ze sposobami realizacji poszczególnych celów i przedsięwzięć zawartych w dokumentach strategicznych i wykonawczych. W większości przypadków nie są one w ogóle podejmowane. Brak konsekwencji wykonawczych to największy mankament całego procesu przygotowania i wdrażania lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju. Gminne dokumenty strategiczne rzadko stanowią rzeczywistą podstawę bieżącej działalności władz samorządowych. Jeżeli dochodzi do realizacji któregoś z elementów strategii, to albo ma ona charakter wycinkowy, albo jest wymuszona pozyskanymi finansowymi środkami zewnętrznymi.

Piąty wniosek wynika z doświadczeń w zakresie finansowania realizacji poszczególnych dokumentów strategicznych oraz wykonawczych. To bardzo słaba strona procedur gminnych. W gminie rzadko udaje się precyzyjnie określić dochody na kolejny rok finansowy. Wiedza i umiejętności gminnych urzędników nie pozwalają na wieloletnie planowanie finansowe oraz stosowanie montażu (inżynierii) finansowej. W efekcie powstają mało realistyczne plany inwestycyjne i programy działań, których urzeczywistnienie przekracza możliwości finansowo-budżetowe danej gminy.

Gminy starają się pozyskiwać środki ze źródeł najlepiej rozpoznanych i relatywnie łatwo dostępnych. Wykorzystanie tych środków, nawet jeżeli jest zgodne z procedurami, wzbudza wiele wątpliwości natury ekonomicznej i prakseologicznej (efektywności oraz celowości). Zbyt często niepoprawne są rozliczenia pomiędzy jednostką prowadzącą a beneficjentami. Niedostatecznie dobrze przygotowane są coroczne budżety gminne. Gminy rzadko wykorzystują również takie rozwiązania, jak obligacje komunalne czy inne finansowe formy partycypacji obywateli. Nie podejmują krótko- i długofalowych działań zwiększających dochody budżetu. Gminne budżety są zdecydowanie za bardzo zachowawcze, skupione na „przeżyciu”, a nie na rozwoju. Często przy tym pojawiają się uwagi, że gmina jest biedna i nie ma możliwości wygospodarowania środków na rozwój. Towarzyszy im wydatkowanie znaczących środków na wspieranie przedsięwzięć np. religijnych, firmowanych przez Kościół katolicki, oraz brak działań, dzięki którym wzmocnione zostałyby możliwości rozwoju społeczno-ekonomicznego w przyszłości. Do tego dochodzą tzw. wydatki wielokrotne, wynikające z braku koordynacji pomiędzy poszczególnymi przedsięwzięciami. Przykładem może być remont drogi poprzedzający układanie kanalizacji.

Kolejny, szósty wniosek dotyczy zbyt dużego wpływu polityki i partii politycznych na sposoby funkcjonowania urzędów i urzędników gminnych oraz na lokalne społeczności. Jest to wpływ jednoznacznie destrukcyjny, wyzwalający liczne konflikty i rozbijający istniejące na poziomie lokalnym więzi społeczne oraz zasoby kapitału społecznego.

5. Zakończenie

Gminy uzdrowiskowe stają przed specyficznymi wyzwaniami i możliwościami w zakresie wykorzystania lokalnych, wewnętrznych i zewnętrznych, zasobów ekonomicznych. Zasoby te mają służyć rozwojowi społeczno-gospodarczemu każdej gminy i podnosić poziom dobrobytu lokalnych społeczności. Wykorzystanie odpowiednich zasobów kapitału naturalnego, którego efektem będzie rozwój uzdrowisk i świadczeń medycznych oraz usług turystycznych, rekreacyjno-wypoczynkowych i sportowych, może być niezwykle istotnym uzupełnieniem szans rozwoju cywilizacyjnego gmin. Wizja gospodarki, w której usługi medyczno-rehabilitacyjne, turystyczne i rekreacyjno-wypoczynkowe mają znaczny udział, a lokalna społeczność znajduje zatrudnienie i dochody w tych sferach aktywności ekonomicznej, może być dobrym uzupełnieniem strategii rozwoju lokalnego i wieloletnich programów inwestycyjnych gmin oraz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego. Zasoby kapitału naturalnego oraz tradycje i doświadczenia w zakresie funkcjonowania sektora uzdrowiskowego, wsparte współpracą gmin tworzących stowarzyszenie i zewnętrznymi formami zasilania, pozwalają przyspieszyć rozwój gmin uzdrowiskowych Dolnego Śląska.

Literatura

- Atlas uzdrowisk polskich*, Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Warszawa–Wrocław 1990.
- Becla A., Zielińska A., *Struktura i warunki realizacji Dolnośląskiego Produktu Uzdrowiskowego*, [w:] *Regionalna Strategia Rozwoju – wspólne dzieło społeczności Dolnego Śląska*, Polkowice 2005.
- Czaja S., Kruszyński G., *Założenia i warunki przygotowania Dolnośląskiego Produktu Uzdrowiskowego*, [w:] *Regionalna Strategia Rozwoju – wspólne dzieło społeczności Dolnego Śląska*, Polkowice 2005.
- Krasiński Z., *Cykle życia uzdrowisk*, Agencja Wydawnicza Patan-Press, Kołobrzeg 2004.
- Polskie uzdrowiska*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała 2006.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 kwietnia 2006 r. w sprawie zakresu badań niezbędnych do ustalenia właściwości leczniczych naturalnych surowców leczniczych i właściwości leczniczych klimatu, kryteriów ich oceny oraz wzoru świadectwa potwierdzającego te właściwości*, DzU 2006, nr 80, poz. 565 ze zm.
- Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 1-21, Wydawnictwo I-BIS, Wrocław 1989-2009.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska*, DzU 2001, nr 62, poz. 627 ze zm.

Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych, DzU 2005, nr 167, poz. 1399 ze zm.

REALIZATION OF THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN HEALTH RESORT COMMUNITIES OF LOWER SILESIA

Summary: The article presents sustainable development strategies prepared in health resort communities of Lower Silesia. The natural and healing values of health resort communities were discussed. Factors influencing health resort communities were shown too. The opinions of the realization of the principles of sustainable development in all health resort communities of Lower Silesia were also assessed.

Keywords: sustainable development, health resort, Lower Silesia.